

Η διετία της κατάρρευσης: Πού πήγε ο υπερδανεισμός του 2008-2009

Νίκος Χριστοδουλάκης

Το σημερινό αδιέξοδο του ελληνικού χρέους προκλήθηκε μεν από τη διεθνή κρίση του 2008, αλλά πήρε μεγάλες διαστάσεις επειδή η Ελλάδα βρέθηκε ταυτόχρονα εκτεθειμένη τόσο στο δημοσιονομικό όσο και στο εξωτερικό έλλειμμα. Και τα δύο αυτά μέτωπα γνώρισαν τη διετία 2008-2009 μια πρωτοφανή χειροτέρευση, με συνέπεια να σπάσει το φράγμα της διαχειρίσιμης αντοχής και να οδηγηθούμε στην ανεξέλεγκτη διόγκωση των spreads και την απειλή κατάρρευσης.

Την περίοδο αυτή ανατρέπεται η ήπια εξέλιξη του δημόσιου χρέους, το οποίο από την ένταξη της χώρας στην ONE έως και το 2007 αυξανόταν κάθε χρόνο περίπου όσο και οι τόκοι που πληρώναμε (Διάγραμμα 1). Το ποσό της αύξησης ήταν κατά μέσο όρο γύρω στα 10 δις ευρώ και επειδή το εθνικό εισόδημα αυξανόταν κατά 12 έως 15 δις ευρώ, μειωνόταν σταθερά η σχέση χρέους προς ΑΕΠ και έτσι η Ελλάδα εξυπηρετούσε τις υποχρεώσεις της όχι μόνο με αξιοπιστία, αλλά και με συνεχώς λιγότερο κόστος. Αξίζει ίσως να θυμηθούμε ότι την εξαετία 2001-2007 τα spreads ήταν μόλις 20 έως 30 μονάδες πάνω από τα γερμανικά ομόλογα.

Την διετία 2008-09 η Ελλάδα προσθέτει στο χρέος της 57 δις ευρώ, τρεις φορές παραπάνω από το συνηθισμένο όριο και χωρίς πλέον την ελάφρυνση από την αύξηση του εισοδήματος που λόγω της ύφεσης έμεινε στάσιμο. Έτσι το δημόσιο χρέος για πρώτη φορά μετά την ένταξη στην ONE αρχίζει να αυξάνει και πάλι ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι

δανειακές ανάγκες πολλαπλασιάζονται σε διάστημα λίγων μηνών, τα επιτόκια μπαίνουν σε ένα ανοδικό σπιράλ και επιταχύνουν τον επόμενο κύκλο υπερδανεισμού και υπερχρέωσης.

Ακόμα και έτσι όμως η διόγκωση του χρέους κατά 23 δις ευρώ το 2008 ήταν συγκρίσιμη με ό,τι έγινε και σε άλλες χώρες που χρηματοδότησαν πακέτα διάσωσης και ενίσχυσης των τραπεζών και ίσως να παρέμενε ένα διαχειρίσιμο πρόβλημα αν δεν δρούσαν οι εξής τρεις επιβαρυντικοί παράγοντες, που προκάλεσαν ακόμα μεγαλύτερη εκτίναξη του χρέους το 2009 κατά 34 δις ευρώ και επέφεραν το τελειωτικό πλήγμα στην ελληνική οικονομία:

Πρώτον, συνεχίστηκε ακόμα και την χρονιά της κρίσης η πρωτοφανής διόγκωση του εξωτερικού ελλείμματος, το οποίο απαιτούσε και αυτό δανειακούς πόρους. Το Ισοζύγιο Πληρωμών ήταν βέβαια πάντοτε ελλειμματικό, αλλά πριν το 2004 κυμαινόταν γύρω στα 10-12 δις δολάρια ετησίως και εξασφάλιζε άνετα την χρηματοδότησή του. Το γεγονός μάλιστα ότι σε μεγάλο βαθμό αντανακλούσε την επέκταση ελληνικών τραπεζών και επιχειρήσεων στο εξωτερικό, προσέδιδε στο έλλειμμα έναν πρόσκαιρο χαρακτήρα που ίσως εξισορροπούσε μελλοντικά από την εισαγωγή των κερδών. Όμως μετά το 2006, το εξωτερικό έλλειμμα αφηνίασε κυριολεκτικά, φτάνοντας τα 52 δις δολάρια το 2008, πέντε φορές μεγαλύτερο από τα συνηθισμένα επίπεδα.

Αναμφίβολα η ανατιμητική πορεία του πετρελαίου συνετέλεσε στη διεύρυνσή του κατά 6 δις δολάρια, η μεγάλη διόγκωση όμως προήλθε από την ραγδαία αύξηση των εισαγωγών και μάλιστα σε είδη πολυτελείας. Η πολιτεία όχι μόνο δεν ανησύχησε από την καταναλωτική εκτίναξη του Ισοζυγίου, αλλά το ενεθάρρυνε κιόλας με την ευνοϊκή

φορολογική μεταχείριση των offshore εταιρειών, την κατάργηση των υψηλών τεκμηρίων και την απίστευτη απόφασή της να επιδοτήσει - μέσα στην κρίση - την αγορά πολυτελών αυτοκινήτων για να μη δυσανεστήσει τις εμπορικές αντιπροσωπείες!

Σε πιο ήσυχες εποχές, ακόμα και ένα τέτοιο δυσθεώρητο έλλειμμα ίσως έβρισκε τρόπο χρηματοδότησης από τα άφθονα διεθνή κεφάλαια και τα κύματα ναυτιλιακού συναλλάγματος που κατέκλυζαν τη χώρα. Η κρίση όμως του 2008 συρρίκνωσε την παγκόσμια ρευστότητα, όχι μόνο για το δημόσιο αλλά και για τον ιδιωτικό τομέα, με αποτέλεσμα να εκτιναχθεί το συνολικό κόστος δανεισμού προς την Ελλάδα ασχέτως εάν αφορούσε κρατικά ομόλογα, τραπεζικά δάνεια ή ιδιωτικές επενδύσεις.

Δεύτερος επιβαρυντικός παράγοντας υπήρξε το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια το μεγαλύτερο μέρος του δημόσιου χρέους το κατέχουν πλέον ξένες τράπεζες (περίπου το 75%) σε αντίθεση με το μισό περίπου ποσοστό που ίσχυε πριν μία δεκαετία. Η υψηλή εξάρτηση από ξένους δανειστές μπορεί ίσως να προσέφερε μια πιο ευέλικτη διαχείριση του Δημόσιου Χρέους, αλλά ταυτόχρονα άφηνε περισσότερες δυνατότητες στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα να εξαπλωθεί στην εσωτερική αγορά χορηγώντας με περισσή ευκολία κάθε είδους καταναλωτικά δάνεια, τα οποία στη συνέχεια τροφοδοτούσαν το εξωτερικό έλλειμμα. Η κρίση μετέτρεψε εν μία νυκτί και τις δύο αυτές δανειακές ευελιξίες σε βρόχους που μόνο ασφυξία προκαλούν πλέον στους εμπλεκόμενους.

Ο τρίτος όμως και καθοριστικός παράγοντας για το σημερινό αδιέξοδο ήταν το γεγονός ότι τη δανειακή έκρηξη του 2008 την ακολούθησε μία ακόμη ισχυρότερη το 2009. Η πολιτική που ακολουθήθηκε την περυσινή χρονιά, όχι μόνο δεν επιχείρησε να συμμαζέψει τον εκτροχιασμό του

δημοσιονομικού και του εξωτερικού ελλείμματος, αλλά τον τροφοδότησε με ακόμα πιο σπάταλη πολιτική, σαν να έριχνε πετρέλαιο σε φωτιά.

Μετά την αμεριμνησία που έδειξε στην πρώτη φάση της κρίσης, η τότε κυβέρνηση όχι μόνο δεν αφυπνίστηκε για να περιορίσει κάπως την ανοδική πορεία του δανεισμού το 2009, αλλά πανικοβλήθηκε ακόμα περισσότερο. Το κοινωνικό σοκ που προκάλεσαν τα γεγονότα του Δεκεμβρίου, η αδρανοποίηση της κυβερνώσας παράταξης από τα σκάνδαλα και η προϊούσα αίσθηση της επερχόμενης συντριβής, οδήγησαν στον θανάσιμο συνδυασμό διαχειριστικής παραίτησης και ύστατης πελατειακής εφόρμησης με τα γνωστά αποτελέσματα. Καθόλου τυχαία, την ίδια περίοδο ατονεί και η ούτως ή άλλως περιορισμένη αποτελεσματικότητα στην καταπολέμηση της διαφθοράς και ο σχετικός δείκτης της Παγκόσμιας Τράπεζας υποχωρεί σε αξιοθρήνητα χαμηλά επίπεδα (Διάγραμμα 3).

Σε μια χρονιά που τα περισσότερα κράτη άρχισαν να μαζεύουν τις ζημιές τους από την κρίση και να ξαναβρίσκουν κάποιους ρυθμούς ανάπτυξης, στην Ελλάδα όλα ανεξαιρέτως τα δημοσιονομικά μεγέθη επιδεινώθηκαν με τη δικαιολογία ότι πρέπει να τονωθεί η ζήτηση, αν και στην πραγματικότητα αντί να περιορίσουν την ύφεση την έκαναν ακόμα βαθύτερη και η οικονομία συρρικνώθηκε κατά -2%. Συγκεκριμένα:

1. Οι πρωτογενείς δαπάνες πλησίασαν τα 60 δις ευρώ, αυξημένες κατά 20% σε μία μόνο χρονιά και ακριβώς διπλάσιες σε σύγκριση με το 2003, πριν δηλαδή αρχίσει η «επανίδρυση του κράτους» (Διάγραμμα 4). Οι αυξήσεις αφορούσαν κυρίως αποδοχές και συντάξεις (+4,7 δις ευρώ), διάφορα ευκαιριακά επιδόματα (+1,7 δις) και ένα σημαντικό κονδύλι εφάπαξ καταναλωτικών δαπανών

(+2,1 δις) που διοχετεύτηκε κυρίως σε αγορές υλικού, διαφημιστικές καμπάνιες τύπου ΕΟΤ, πολυτελή ταξίδια κλπ. Επειδή η αύξηση των αποδοχών ήταν κατά πολύ υπέρτερη της επίσημης εισοδηματικής πολιτικής, είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι, η εκτίναξη οφείλεται κυρίως σε αθρόες προσλήψεις δεκάδων χιλιάδων στο Δημόσιο, πράγμα που θα δημιουργήσει ένα ασφυκτικό επιπλέον κόστος μισθοδοσίας για πολλές δεκαετίες στο μέλλον.

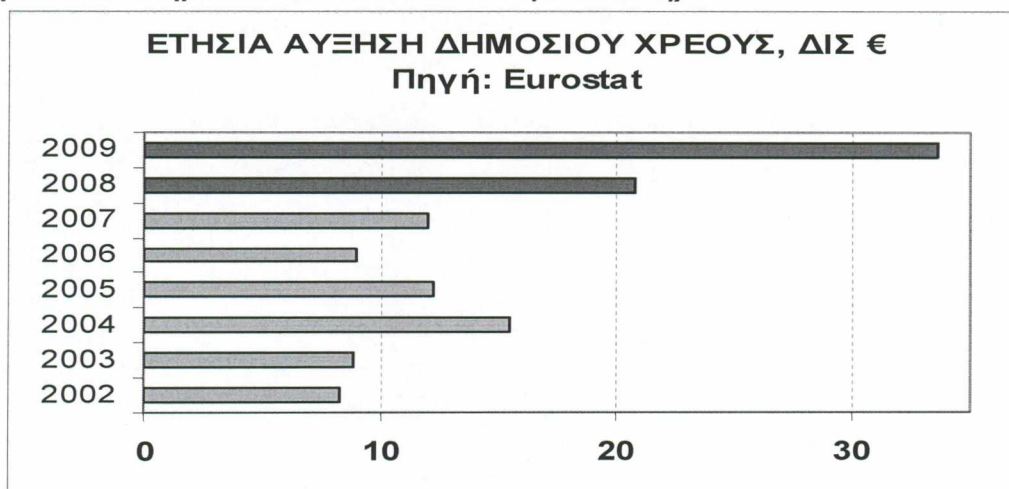
2. Τα φορολογικά έσοδα του 2009 υπέστησαν καθίζηση -2,3 δις ευρώ σε σύγκριση με το 2008, κυρίως λόγω της μεγάλης υπεξαίρεσης του ΦΠΑ από μαγαζάτορες και της μειωμένης φορολογίας των επιχειρήσεων κατά μισό δις ευρώ την στιγμή που οι φόροι στα φυσικά πρόσωπα την ίδια χρονιά ήταν αυξημένοι. (Διάγραμμα 5). Η συνδυασμένη εκτόξευση δαπανών και η καθίζηση των εσόδων, οδήγησαν για πρώτη φορά το 2009 σε πρωτογενές τακτικό έλλειμμα 6 δις ευρώ, σε αντίθεση με τα πλεονάσματα της τάξεως 5 έως 9 δις ευρώ όλα τα προηγούμενα χρόνια.
3. Ούτε όμως η κατάρρευση του Προϋπολογισμού εξηγεί πλήρως την εκτίναξη του χρέους το 2009. Την ίδια περίοδο γίνονται νέα δάνεια 2,5 δις ευρώ για εξοπλισμούς, οι τράπεζες ενισχύονται με άλλα 5,5 δις, ενώ τα ασφαλιστικά ταμεία εκταμιεύουν περίπου 2 δις από τα αποθεματικά τους. Τα ανοδικά spreads διόγκωσαν τους τόκους των εντόκων γραμματίων κατά 1 δις και όλα μαζί οδηγούν στην αύξηση-ρεκόρ κατά 36 δις του δημόσιου χρέους, που φτάνει πλέον τα 271 δις ευρώ. (Διάγραμμα 6).

Γίνεται έτσι φανερό ότι περιήλθαμε στο σημερινό αδιέξοδο, λόγω του κρατικού υπερδανεισμού που μαζί με την υπέρμετρη ιδιωτική κατανάλωση ξεπέρασε κάθε όριο αντοχής τα τελευταία δύο χρόνια. Για να αλλάξει η επαχθής δυναμική του χρέους, χρειάζεται - εκτός των μέτρων που ήδη λαμβάνει η σημερινή κυβέρνηση - να κινηθούμε και σε νέους άξονες όπως για παράδειγμα οι εξής:

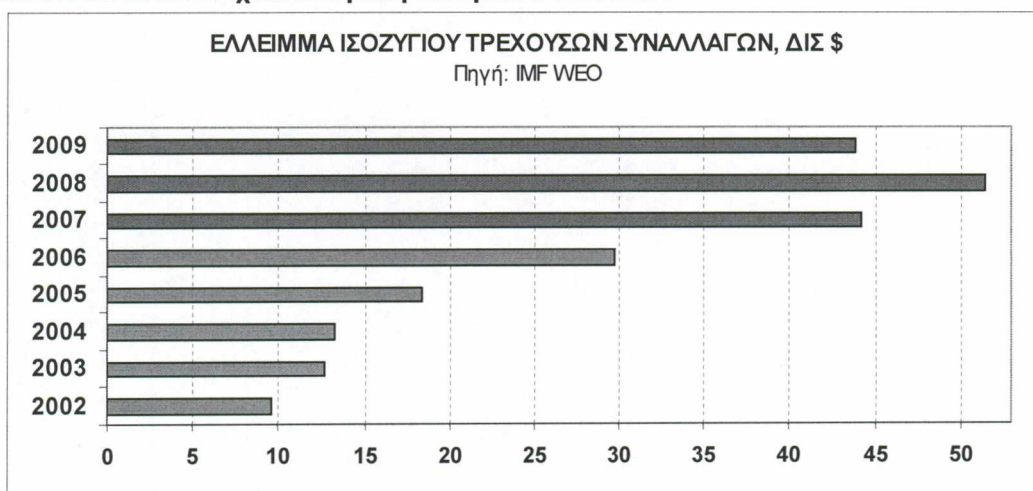
Πρώτον, να επιχειρηθεί η ακύρωση και αναδρομική κατάργηση όσο το δυνατόν περισσότερων αποφάσεων για προσλήψεις, πληρωμές και άλλες μαζικές σπατάλες δημόσιων φορέων που ελήφθησαν μετά τις εκλογές του 2007. Παράδειγμα, οι εκατοντάδες οικογενειακές προσλήψεις στη Βουλή, οι διορισμοί πολυεκατομμυριούχων ποδοσφαιριστών σε Δήμους, οι χιλιάδες που έχουν αποσπαστεί σε κομματικές θέσεις, οι πολυδάπανες διαφημιστικές αναθέσεις των ΔΕΚΟ, οι μισθώσεις υπερπολυτελών κτιρίων κλπ.

Δεύτερον, η θέσπιση συνταγματικών κανόνων που αποτρέπουν τον αλόγιστο δανεισμό, απαγορεύουν την προεκλογική έφοδο στο δημόσιο ταμείο και νομιμοποιούν τις υπερβάσεις του Προϋπολογισμού μόνο σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών ή κοινών αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Στοιχεία από Εκθέσεις Προϋπολογισμού 2003 - 2010
(Με κόκκινο σημειώνονται οι πιο επικίνδυνες αποκλίσεις)

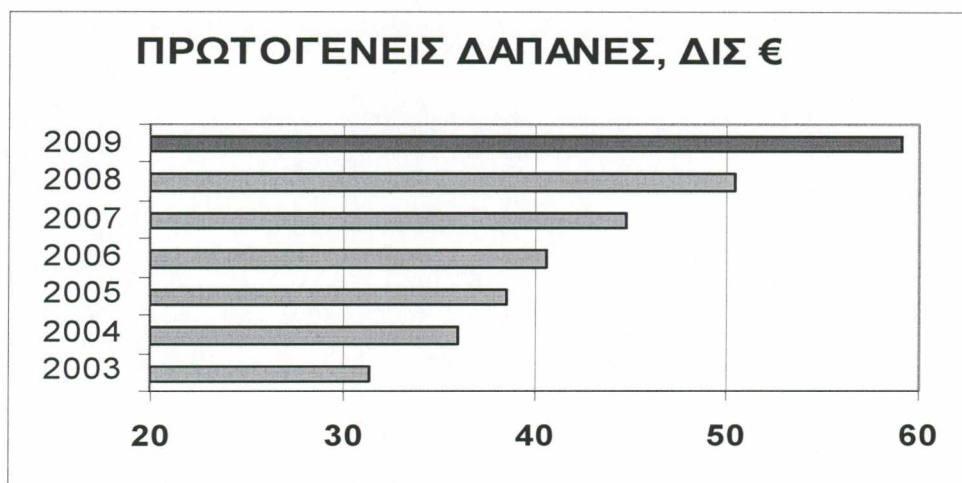
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Στοιχεία από βάση δεδομένων ΔΝΤ 2010

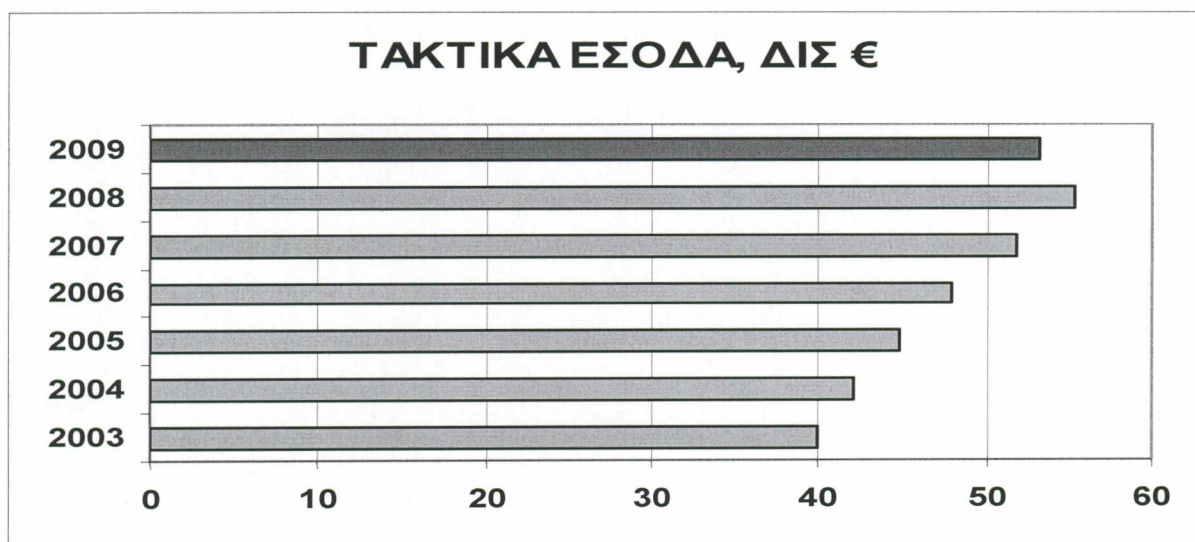
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Στοιχεία από Παγκόσμια Τράπεζα, 2009

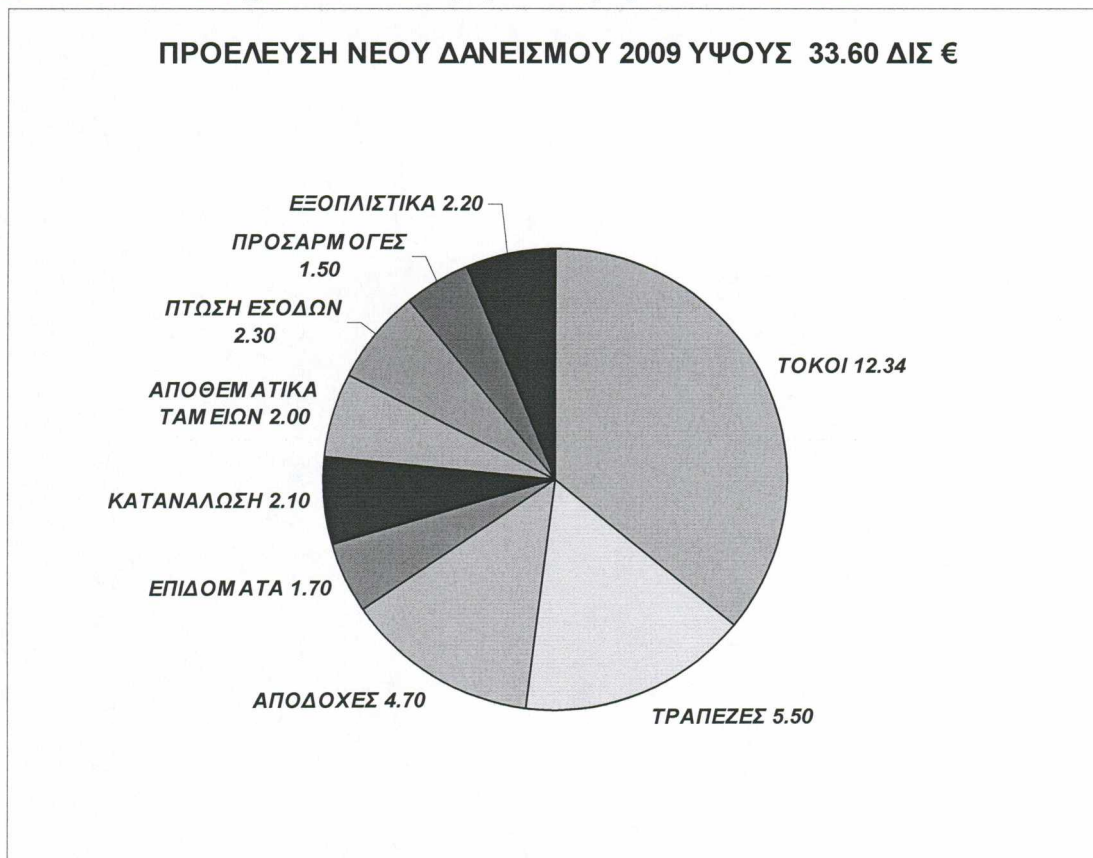
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Στοιχεία από Εκθέσεις Προϋπολογισμού 2003 - 2010

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Στοιχεία από Εκθέσεις Προϋπολογισμού 2003 - 2010

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Στοιχεία από Εκθέσεις Προϋπολογισμού 2009 και 2010

Σε συνέχεια της προ
χθεσμίας σύμβασης
με τον Νίνο, εστίασε
αυτό το χρόνο για
το βήμα της Κυριακής
Νίνο